

Іван Гошуляк

ТРУДОВИЙ КОНГРЕС І ПРОБЛЕМА СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ

Наприкінці 1918 р. на українських землях розгорнулися доленосні історичні події. Національне державотворення охопило не лише центральні і східноукраїнські землі, у яких до влади внаслідок антигетьманського повстання прийшла Директорія і відновила

Українську Народну Республіку (УНР), але й західноукраїнські, на яких було проголошено Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР). Природно, що обидві суверенні українські держави прагнули до об'єднання. Адже соборність, тобто об'єднання всіх українських земель у єдиній державі, була одним з найзаповітніших ідеалів нашого народу протягом століть. Нарешті склалися умови для його реалізації.

Найважливішими віхами на шляху до соборності України стали наступні події:

1) Передступний договір, заключений 1 грудня 1918 р. в м. Фастові між УНР і ЗУНР про майбутню злуку обох українських республік в одну державну одиницю. 2) Ухвала Української Національної Ради ЗУНР від 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР. 3) Універсал Директорії УНР про прийняття і здійснення тієї злуки, урочисто обнародований 22 січня 1919 р. на Софійському майдані м. Києва.

Завершальним акордом цього соборницького процесу мало стати законодавче затвердження названих актів соборності Трудовим конгресом України — тимчасовим предпарламентом країни. В програмній декларації Директорії, опублікованій 26 грудня 1918 р., підкреслювалося, що «Конгрес трудового народу України матиме всі верховні права і повновласність рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки»¹.

5 січня 1919 р. з'явилася Інструкція для виборів на Конгрес трудового народу України, підписана членами Директорії, в якій визначалися представництво, правила обрання делегатів, порядок голосування. Вибори повинні були проводитися на всій території України, в тому числі й ЗУНР. На території УНР вони мали проводитися по куріях (від робітників, селян, інтелігентів). З огляду на великі заслуги в антигетьманському повстанні залізничників і поштовиків їм виділялося окреме представництво. Згідно з планом Директорії Трудовий конгрес мав відкритися 19 січня 1919 р. в Києві. Отже, на його підготовку, проведення виборів виділялося всього два тижні. Події на фронтах зовнішньої боротьби не давали змоги виділити більше часу.

Представництво до Трудового конгресу від територій та курій було визначено таким:

Територія	Селяни	Робітники	Трудова інтелігенція	Загалом
1	2	3	4	5
Київщина	50	12	5	67

1	2	3	4	5
Поділля	47	8	4	59
Харківщина	50	11	4	65
Херсонщина	37	11	4	52
Волинь	46	10	4	60
Чернігівщина	42	9	3	54
Полтавщина	46	8	4	58
Катеринославщина	31	12	3	46
Таврія	14	3	1	18
Холмщина, Підляшшя, Поліська округа	14	4	1	19
Всеукраїнський залізничний з'їзд	–	20	–	20
Всеукраїнський поштовий з'їзд	–	10	–	10
Усього	377	118	33	528
ЗУНР (Галичина, Буковина, Угорщина)	–	–	–	65
Усього	–	–	–	593 ²

Трудовий конгрес України розпочав свою роботу 23 січня 1919 р. о 16-й годині 45 хвилин в приміщенні київського Оперного театру. Акцентую увагу на цій даті, оскільки не лише в мемуарній, але й науковій літературі досі можна зустріти суперечливі дані з цього приводу. Ряд дослідників, зокрема й такі авторитетні, як М. Шаповал і М. Стахів, помилково вважали, що конгрес відкрився 22 січня. Більше того, посилаючись на пізніші спогади Л. Бачинського і М. Чубатого, М. Стахів навіть критикував П. Христюка та І. Мазепу за те, що вони датували відкриття конгресу саме 23 січня³. І хоча переважна більшість сучасних дослідників правомірно дотримується останньої, тобто достовірної дати, на жаль, досі ще називається й перша⁴. Трапляються також спроби примирити або ж поєднати обидві позиції. «В принципі кожна з цих дат може бути прийнята, — пишуть з цього приводу О. і М. Копиленки, — оскільки урочисте відкриття Конгресу відбулося саме 23 січня, але напередодні почалися міжфракційні консультації й засідання «Ради старійшин»⁵. Не кажучи про те, що цим твердженням названі автори самі собі суперечать, зазначимо, що міжфракційні наради й засідання Ради старійшин відбувалися не лише 22 січня, а й раніше. Тобто, вони не можуть служити аргументом для виправдання названої дати.

Точне визначення дня початку роботи конгресу має принципово важливе значення ще й тому, що дає змогу достовірно назвати також дату затвердження ним актів Соборності ЗУНР і УНР.

Що ж стосується труднощів, які виникли перед дослідниками в цьому зв'язку, то вони зумовлювалися двома причинами. По-перше, тим, що Директорія з самого початку планувала поєднати день проголошення Акту Злуки (Універсалу Соборності) з відкриттям Трудового конгресу. По-друге, початок роботи останнього внаслідок різних причин довелося переносити кілька разів, а саме: з 19-о січня на 20, потім на 22, і, нарешті, на 23 січня. Навіть у день відкриття конгресу його було перенесено з 14-ї години на пізніше. Тому недивно, що окремі автори спогадів про ті події не змогли згодом точно відтворити в своїй пам'яті деякі їх деталі. Джерельна ж база, на основі якої вони могли б звірити свої свідчення, була для них, по суті, недоступною, оскільки в основному залишилася на теренах УРСР.

На момент відкриття Трудового конгресу разом з представниками ЗУНР, які приїхали на ратифікацію актів соборності, з'явилося близько 400 делегатів. Крім них в переповненому залі було багато гостей — члени уряду, керівники політичних партій і громадських організацій, представники збройних сил, дипломатичного корпусу та інші. Протягом роботи конгресу кількість його делегатів збільшилась, оскільки не всі з них через військовий стан в Україні змогли вчасно прибути до Києва. Однак загальна кількість делегатів точно ще не з'ясована. В історичній літературі з цього приводу й досі зустрічаються суперечливі дані. Називаються і 300 делегатів, і 400, і навіть 593 делегати. Остання цифра пояснюється тим, що окремі автори, видаючи бажане за дійсне, подають визначену виборчим законом від 5 січня 1919 р. кількість делегатів як практично реалізовану. Найбільш вірогідні, на наш погляд, є дані про 400 делегатів, з них 36 — представники ЗУНР, якими оперують авторитетні сучасні дослідники⁶. До речі, щодо представництва від ЗУНР, то в літературі, замість названої щойно достовірної їх кількості, нерідко ще фігурує суто символічне число — 65 делегатів⁷, передбачене виділеною властями УНР для ЗУНР квотою для виборів делегатів на даний конгрес. Але ж через перебіг військових дій вибори делегатів конгресу на території ЗУНР не проводились.

Відкрив Трудовий конгрес голова Директорії В.Винниченко. В своїй промові він особливо відзначив роль Директорії у його скликанні, наголосивши, що вона все робила для того, щоб конгрес пройшов якнайкраще. «Не ми відповідальні за те, що не можна було як слід зібрати всіх представників з цілої соборної України. Але ж думаю, — заявив В.Винниченко, — що зібралися тут ті, що

мають найбільші уповноваження говорити від імені трудового українського народу і вирішати його долю»⁸. Він коротко виклав історію повстання проти гетьманського режиму, а також зазначив важливість проблеми об'єднання двох українських республік.

Після виступу голови Директорії Сеньйор-конвент (Рада старійшин) на чолі з А.Степаненком приступила до виборів президії Трудового конгресу. До її складу були обрані: Д.Одрин (від Селянської спілки), Т.Старух (від блоку галицьких партій), С.Вітик (від українських соціал-демократів) — усі заступниками голови конгресу, а також В.Злотчанський (український с.-д.), С.Бачинський (український с.-р.), Л.Гаврилюк (російський с.-р.), Вороний (український самостійник-соціаліст), І.Біск (російський с.-д.) — всі секретарями конгресу. Оскільки внаслідок розколу найбільшої з фракцій — українських есерів голови конгресу обрати так і не вдалося, то головував на ньому галицький соціал-демократ С.Вітик, який володів багатим досвідом парламентської діяльності.

Основним питанням першого дня роботи конгресу була ратифікація актів Соборності УНР і ЗУНР. Вказавши на їх величезне значення, головуючий С.Вітик особливо підкреслив необхідність консолідації та єдиного фронту трудящих усіх земель України в боротьбі за повне соціальне й національне визволення. Він надав слово секретареві делегації ЗУНР С.Вітвицькому, який з пафосом зачитав присутнім Ухвалу УНРади від 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР. Після цього секретар Трудового конгресу В.Злотчанський урочисто оголосив Універсал Директорії від 22 січня 1919 р. Обидва ці документи були вислухані присутніми стоячи, з величезною увагою і зустрінуті нестихаючими оплесками та вигуками «Слава».

Після обнародування актів Соборності конгрес приступив до заслуховування з цього приводу привітальних промов. Оскільки стенографічний звіт його роботи не зберігся, а рішення Ради старійшин від 21 січня про заснування органу Трудового конгресу під назвою «Вісник Конгресу Трудового Народу України» реалізувати в тих екстремальних умовах не вдалося, то подаємо виступи промовців з цього питання на основі тодішніх газетних публікацій. Найповніший звіт про перший день роботи Трудового конгресу вмістив на своїх сторінках орган українських соціал-демократів — «Робітнича Газета». Тому наступні тексти промов почерпнуті з неї.

Першим виступив з привітанням голова делегації ЗУНР доктор Лев Бачинський. «Здійснились, — сказав він, — віковічні мрії,

котрими жили кращі сини українського народу. Такі слова вписала Директорія у свій урочистий універсал, який проголошує з'єднання обох Українських Республік. Утворилась єдина Українська Народна Республіка. Ми, українці Галичини, Буковини й Угорської Русі особливо вітаємо цей момент. Ми чекали цієї хвилини, щоб вона здійснилась, як можна скорше. Здійснення нашої мрії стало можливим тільки після того, як розпались ті держави, котрі були в'язницями своїх народів, але досі на Україні були умовини й порядки, котрі не давали змоги здійснити з'єднання. Тепер же, коли на чолі Української Народної Республіки стоїть Директорія і коли вона дає запоруку, що Україна буде незалежною Державою і що в ній буде заведено такий порядок і лад, щоби трудовому народові жилося добре, то ми прийшли просити прийняти нас до спілки в єдину Соборну Україну. Висока Директорія прийняла нашу просьбу й видала універсал, котрий ми назавше збережемо в нашому серці і про котрий онукам і дітям будемо розповідати. Сподіваємось, що й Конгрес прийме наше прохання про прилучення нас до себе навіки.

Прилучається до вас невеликий край і притому бідний. Війна знищила у нас цілі повіті. Народові нашому голод заглядає в вічі, але за те ми можемо вас запевнити, що до вас переходить таке селянство, котре буде великим вкладом для України. Життя утворило таку тверду школу, що наше селянство після того, як проти нього виступив його сусіда, взялось за зброю, бореться і не уступає ні кроку.

Наші надії на це селянство тверді. Нема такої ворожої сили, перед котрою одступали б Галицькі й Буковинські полки (оплески).

Робітники наші виконали також велику роботу. Коли через наші землі проходило численне військо з сусідніх держав і коли персонал на залізницях почав страйк з метою перешкодити нашій незалежності, наші робітники перевозили по залізницях змордованих в неволі робітників-вояків. Це друга велика праця, зроблена нашим народом. Раз маємо таке селянство, то гадаємо, що вклад наш буде великий (оплески). Просимо прийняти нас з такою щирістю, з якою ми входимо до вас. Ми входимо до вас без всяких розщотів. Природа сама показує разом жити і вмирати (оплески). Ми з'єднуємось з Вами, як рівні з рівними (оплески). Ми з'єднуємось як рідні брати. Гаслом нашим хай буде один за всіх і всі за одного (гучні оплески)»⁹.

У відповідь на промову Л.Бачинського від імені Наддніпрянської України виступив депутат конгресу, колишній міністр закор-

донних справ УНР часів Центральної Ради М.Любинський. «Коли брат зустрічає брата після довгої розлуки, — зазначив він, — то від хвилювання він не може говорити, але я, вітаючи Вас від імені Наддніпрянської України, поборюю свої сердечні хвилювання і справляю їх в лонисько розуму. Коли зустрічаються, то вітають один одного. Почну з цього і скажу: привіт Вам (оплески).

Ні гук гармат, ні кров війни не могли настільки приголомшити нас, щоб ми не почували цього свята нинішнього дня. Навпаки, кров війни та братовбивча бойня примусили нас ще краще прислухатись до голосу братського єднання, і той, хто віки чекає цього дня, добре знає, як довго ми про це марили й тільки цього дня ми могли сказати про це голосно. Ця мрія передавалась від покоління до покоління з тої хвили, як нас роз'єднано. Мрія ця проте жила, як огонь, у наших серцях і серцях наших прадідів. Та не одно тільки національне чуття, не одна тільки етнографічність з'єднала нас. Коли ми були роз'єдані, минали століття, розвивалась культура, але наш народ, розділений кордоном, зостався з однаковою культурою. Ми чекали хвили з'єднання. Є ще між нами одне спільне. Це спільність економічна, і це теж говорить за те, що повинен був настати момент єднання. Це почували також й наші вороги.

Промовець згадує епоху царизму. Ще й тоді хотіли використати ідею спільноти в цілях імперіалістичних, проте народ зрозумів справжню ціль і розумів свої шляхи, знав коли і що зробити. Але, — каже далі промовець, — війна йшла. Умови почали змінюватись. Настала революція. Проводирі українського національного руху зрозуміли цей момент і пішли туди, але вони пам'ятали один заповіт: «Чи чуєш ти, старший брате, як стогне твій брат менчий».

Та не так сталося, як бажалося. Нас зрадили ті, котрі йшли разом з нами. Я говорю про деяку частину соціалістів. Але може бути, що наше змагання було б переведене в життя, коли б цьому не перешкодило розігнання Центральної Ради... Незабаром обставини знов обмінялись: впала Австрія. Нині ми одночасно святкуємо два свята: Самостійності України і Соборності її. Я гадаю, що після цього менту уже всі кораблі спалено і вороття назад не може бути (оплески). Вороття назад було б вчинком Каїна, і я думаю, що поміж вами сього не буде (оплески).

Але здійсненням Самостійності і Соборності України ще не всі завдання виконані. Україна повинна ще зберегти свій нейтралітет і, врешті-решт, і се ще буде не все: Самостійною і Соборною Україна може бути тільки тоді, коли вона буде і трудовою республікою.

Це гасла загальні для всього нашого фронту, і хто на цьому фронті прорве одно місце, то прорве й друге.

І тому, — закінчує промовець, — на нашому прапорі повинно бути написано: «Самостійна Соборна Нейтральна і Трудова Республіка» (оплески). Цим ми розгорнемо наш прапор на цілу його великість і понесемо його незаплямовано далі, пам'ятаючи, що це треба не тільки написати, але й довести на ділі. Я гадаю, що після цього на наш гострий трьохкінецьний тризубець не сідатимуть ні одноголові, ні двохголові, ні чорні, ні білі орли. З цим ми підемо вперед (гучні довгі оплески)»¹⁰.

Потім з натхненною промовою виступив член президії Трудового конгресу, делегат від галицьких селян Т.Старух. «У Ваших оплесках, — зазначив, зокрема, він, — ми бачимо, що у нас одна думка — спілку треба здійснити, що всі ми одної гадки, що Україна об'єднана Соборна повинна жити і розвиватись, що вона буде одним тілом, якого ніхто не зможе розірвати. Але ми бажаємо волі і свободи не тільки собі, але й другим народам.

І коли це так, то нам, Великому Українському Народові, чи не належить тепер бути в першій лінії вільних народів! А коли це так, то де є та сила, котра спинила би цей рух, що здобуває волю і скидає ланцюги неволі всього українського народу? (оплески). Хто може бути цією силою? Коли ми прийшли для з'єднання, то ми нічим не керувались, крім думки жити з вами єдиною долею, крім думки про те, щоб український народ жив єдино. Але повторюю, ми бажаємо волі і всім народам, бо ми знаємо, що таке неволя. Ми знаємо, що на нас насувається темна сила, котра хоче тримати нас у неволі, але ось тут-то ми й будемо оборонятись до останнього.

Промовець згадує про події, що відбуваються тепер біля Львова і говорить: ми серцем і душею з тими, хто в снігу валяється, терплючи голод і лихо за те, щоб волю свою відстояти. Згадаймо за тих, що лягли за волю народу (всі присутні встають).

Хай земля буде їм легкою, і хай ті могили, котрі зазеленіють, будуть говорити про їх пам'ять. Хай вони спокійно спочивають, бо їхньою ідеєю була Україна й воля свого народу. Вони серце своє і життя своє поклали за ту Україну демократичну, пролетарську, котру вони так полюбили. Хай вони мирно сплять, а ті, хто лишилися живими, хай ідуть у бій, щоб зберегти їх прапор, і щоб Україна стала справді незалежною (гучні оплески)»¹¹.

Після цього головуючий звернувся до присутніх з запитанням, чи погоджуються члени Трудового конгресу з обома актами

Соборності України Наддніпрянської і Наддністрянської? Голосування здійснювалося шляхом вставання з місць. У відповідь на запит головуючого майже всі присутні, за винятком деякої частини представників лівих течій, піднялися зі своїх місць. На адресу останніх з залу пролунали оклики «Зрадники!». Через короткий проміжок часу встали й ліві депутати. Лише два з них (російські соціал-демократи — меншовики) залишилися сидіти. Пізніше вони пояснили це тим, що, на їхню думку, вибори на конгрес проходять неправильно і вони згідно з наказом своїх виборців від участі в його роботі ухиляються¹².

А ось як описав момент голосування за названі акти, спираючись на свідчення очевидців, М. Стахів: «На запитання головуючого «Чи члени Трудового Конгресу згодні з Актами Об'єднання України?» ціла зала на знак одобрення піднеслася з місць й підняла оклик: «Слава».

Не обійшлося й без демонстрації скрайніх «революційних радянфілів». В їх очах західня Україна була підвалиною того порядку, якого вони не бажали в Соборній Україні. Вони ненавиділи галичан за те, що вони підтримували Директорію і Уряд УНР. Тимто кількох із них залишилися на місцях сидючи, на знак, що вони голосують проти. Ця демонстрація викликала обурення близьких до них депутатів центру і деякі з «лівих», після вагання, піднялися з місць на знак, що голосують за Акт Соборности. Тільки двох не дало себе переконати. Тоді головуючий Т. Старух ствердив із президії Конгресу, що Акти Злуки ухвалені всіма голосами проти двох»¹³.

Таким чином, Трудовий конгрес практично одноголосно затвердив Акт Злуки ЗУНР з УНР, надавши тим самим йому силу закону. На цьому урочистому, всіх об'єднуючому моменті перше його засідання, що тривало трохи більше години, закінчилось. О 17-й годині 50 хвилин головуючий оголосив його закритим.

На наступних пленарних засіданнях — протягом 25–28 січня головним завданням конгресу було визначення основних засад внутрішньої і зовнішньої політики, а також форми державного устрою УНР. З усіх цих питань на форумі точилася гостра ідейно-політична боротьба між різними партійними фракціями і блоками. Найбільшою була фракція УПСР, але вона ще на початку роботи конгресу розкололася на праву і ліву частини, які не змогли знайти спільну платформу і голосували за різні резолюції. Наступною за кількістю мандатів йшла УСДРП. Значне представництво мала УПСС і набагато менше — УПСФ. Інші партії були представ-

лені зовсім слабо. Блок соціал-демократів, фракції делегатів ЗУНР, делегатів Селянської Спільки та правої частини фракції українських есерів мав за собою компактну більшість.

Та все ж, незважаючи на суттєві розбіжності з кардинальних питань загальнополітичного розвитку УНР, в тому числі форми її державного устрою, всі основні партійні фракції незмінно демонстрували свою прихильність українській соборницькій концепції. Так, в декларації фракції УПСР центральної течії, оголошеній 26 січня на засіданні Трудового конгресу, з цього приводу говорилося:

«8. Стоячи на ґрунті суверенності та незалежності УНР, спираючись на право самовизначення народів і маючи перед собою факт вільного прилучення західних частин УНР, фракція сподівається в скорім часі повного об'єднання всіх українських земель в єдину Українську Трудову Республіку»¹⁴.

Враховуючи загрозу, що нависла над Києвом і всією УНР у зв'язку з швидким наступом російської Червоної армії, більшість фракцій вважали необхідним прискорити прийняття конструктивних рішень, послабити міжпартійну боротьбу і посилити оборонну роботу. Наприклад, член президії Конгресу, представник галицького селянства Т.Старух у своєму виступі наголосив: «Шість століть розділяли нас кордони. Ми страждали в неволі і треба було пролитися цілому морю крові, щоби відірвані країни з'єдналися зі своєю ненькою Україною»¹⁵. Відзначивши, що в процесі боротьби за власну державність не обійшлося і без помилок, він заявив: «Але тепер не час для партійних суперечок, коли ворог стоїть на порозі і Трудовий Конгрес повинен сказати, що він готовий солідарно і грізно виступити в оборону трудовому народові... Залишимо ж партійні суперечки, бо треба обороняти країну. Не час тепер говорити про зміну Директорії, їй треба висловити повне довір'я за її працю. Не час тепер улаштовувати зібрання — це діло будуччини. Закінчемо ж тепер Конгрес, йдіть на села, організуйте армію дисципліновану й грізну...»¹⁶. На завершення він оголосив декларацію селянської Західної України, в якій були чітко сформульовані висловлені ним основні ідеї.

В останній день роботи — 28 січня Трудовий конгрес переважною більшістю голосів схвалив Закон про форму влади в УНР. У ньому виражалось повне довір'я і подяка Директорії за її роботу щодо визволення українського народу від пансько-гетьманської влади. З огляду на небезпечний військовий час влада та оборона

країни знову доручалася Директорії УНР, яка мала бути доповнена одним представником від Наддністрянської України. Повноваження верховної влади в Україні зберігалися за нею на термін до скликання наступної сесії Трудового конгресу. Зазначалося, що всі закони, прийняті Директорією протягом часу до наступної сесії, мали затверджуватися Трудовим конгресом. Виконавча влада в УНР повинна була належати Раді Народних Міністрів, яка формувалася Директорією.

Стосовно форми влади зазначалося, що конгрес виступає проти встановлення робітничої диктатури та висловлюється за демократичний лад в Українській Народній Республіці. З метою закріплення демократичного ладу уряд УНР разом з комісіями мав підготувати закон для виборів до всенародного парламенту Великої Соборної Української Республіки. На основі всенародного голосування повинні бути скликані нові органи влади на місцях, а до того влада там в інтересах національної оборони мала належати призначеним урядом УНР комісарам, які повинні були працювати в контакті і під контролем місцевих трудових рад. Для підготовки законопроектів до наступної сесії Трудового конгресу УНР створювалося шість комісій — оборона, земельна, освітня, бюджетна, закордонних і харчових справ.

Конгрес рішуче вимагав збереження територіальної цілісності й незалежності УНР. «У відношенню до захватів української території військом держав Антанти, арміями совітськими, польськими, донськими, добровольчеськими та румунськими — підкреслювалося в законі, — Конгрес Трудового Народу України заявляє свій рішучий протест проти замахів на цілість, самостійність і незалежність Української Народної Республіки. Український народ хоче бути нейтральним і в дружніх відносинах з усіма іншими народами, але він не потерпить, щоб яка б не була держава накидала збройною силою свою волю українському народові»¹⁷.

Після цього було ухвалено Універсал до Українського Народу, в якому фактично повторювалися основні положення розглянутого вище закону. В документі наголошувалося, що «З усіх боків цілоти і незалежності Української Народньої Республіки загрожують сильні держави.

Для того, щоб не повторилося наше давнє лихо — неволя під властю чужих народів, Конгрес Трудового Народу України кличе всіх синів трудового селянства і робітництва на боротьбу за землю і волю...

Конгрес Трудового Народу України запевняє перед усім світом, що український народ бажає мира з усіма народами і не має думки забирати під свою владу чужі землі, але він не допустить ніяких замахів від якої не було б держави на свою цілість, самостійність і незалежність»¹⁸.

Було прийнято також ноту до народів всього світу. «Український сорокмільйоновий народ, — зазначалося в ній, — хоче вільним увійти в сім'ю народів світу і стати з ними нарівні, а тому заявляє своє право на місце на мировій конференції в Парижу. Український народ не допустить, щоб хтось інший накидав йому свою волю. Ні силою міжнародних комбінацій, ні силою заліза ніхто не зможе примусити його зректися своєї суверенності і свого права самому завести лад на своїй землі згідно з своїм бажанням. ...Разом з тим Конгрес трудового люду України іменем українського народу заявляє от цей протест: на підставі признаного всіми народами світа права самовизначення, історично розділений між Росією і Австрією Український народ, нині, об'єднавшись і утворивши самостійну єдину неподільну суверенну Народню Українську Республіку, кличе всі народи в ім'я кращих ідеалів людськості протестувати перед урядами тих народів, які ведуть наступ на землі історичної доселі українського народу. Український народ не бажає війни ні з ким, а бажає жити мирно і тихо, утворивши сам для себе той лад, який відповідає його історичній вдачі»¹⁹.

Загалом Трудовий конгрес, схвалені ним рішення покликані були відіграти важливу роль у національному державотворенні доби Директорії, розбудові об'єднаної УНР. Та й сам він уособлював собою соборну Україну, ставши, по суті, першим соборним представництвом українського народу тієї революційної доби. Непересічне значення мало, насамперед, законодавче затвердження конгресом урочисто обнародованого 22 січня 1919 р. Директорією Акту Злуки УНР і ЗУНР (Універсалу Соборності).

Проголошенням та затвердженням найвищими державними інституціями УНР об'єднання двох українських республік в одну державу фактично було завершено дуже важливий етап боротьби за соборність українських земель і розпочато практичну розбудову соборної України. На жаль, подальші умови, в яких розгортається боротьба за виконання цього завдання, виявляються вкрай несприятливими для української справи.

¹ Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України. — К., 1992. — С. 102.

- ² *Шаповал М.* Велика революція і українська визвольна програма. — Прага, 1928. — С. 128.
- ³ *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР. — Т. 2. Україна між двома силами. — Скрантон, 1963. — С. 219.
- ⁴ *Гарчева Л.* Внесок східних і західних українців у становлення соборної Української держави // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Вип. 6. Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. — Львів, 2000. — С. 234; *Яневський Д.* Політичні системи України 1917–1920 років: спроби творення і причини поразки. — К., 2003. — С. 298, 302.
- ⁵ *Копиленко О.Л., Копиленко М.Л.* Держава і право України. 1917–1920: Навчальний посібник. — К., 1997. — С. 124.
- ⁶ *Рубльов О.С., Ресет О.П.* Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. — К., 1999. — С. 153; Українська революція і державність (1917–1920 рр.). — К., 1998. — С. 149 та інші.
- ⁷ *Когутяк М.* Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX — 1939 р.). — Івано-Франківськ, 1993. — С. 143.
- ⁸ Перше пленарне засідання Трудового Конгресу. Промова Винниченка // Україна. — 1919. — 24 (11) січня.
- ⁹ Трудовий Конгрес // Робітничая Газета. — 1919. — 26 січня.
- ¹⁰ Там само.
- ¹¹ Там само.
- ¹² Там само.
- ¹³ *Стахів М.* Україна в добі Директорії УНР. — Т. 3. Україна між двома силами. — Скрантон, 1963. — С. 24.
- ¹⁴ Народня Воля. — 1919. — 30 січня.
- ¹⁵ Україна. — 1919. — 29 (16) січня.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії української революції. — Т. III. — Прага, 1922. — С. 67.
- ¹⁸ Конституційні акти України 1917–1920. Невідомі конституції України. — К., 1992. — С. 117.
- ¹⁹ Нова Рада. — 1919. — 30 (17) січня.